

- Раствлумачце правапіс **ы** пасля прыставак.

У якім значэнні ўжыты ў тэксце дзеяслоў *пасаваць*? Прывядзіце прыклады ўжывання гэтага дзеяслова ў іншых значэннях.

Раскрыйце значэнне фразеалагізма, ужытага ў апошнім абзацы тэксту.

§ 17. Змяненне дзеясловаў I і II спражэнняў

95. Прачытайце табліцы.

I спражэнне дзеясловаў

Асоба	Адз. лік	Мн. лік
1-я	купля <u>ю</u>	купля <u>ем</u>
2-я	купля <u>еш</u>	купля <u>еце</u>
3-я	купля <u>е</u>	купля <u>юць</u>

II спражэнне дзеясловаў

Асоба	Адз. лік	Мн. лік
1-я	купл <u>ю</u>	куп <u>ім</u>
2-я	куп <u>іш</u>	куп <u>іце</u>
3-я	куп <u>іць</u>	куп <u>яць</u>

Як змяняюцца дзеясловы ў форме цяперашняга і будучага простага часу?

У якой форме канчаткі дзеясловаў I і II спражэння супадаюць? У якіх формах дзеясловы I і II спражэння маюць розныя канчаткі?

Змяненне дзеясловаў па асобах і ліках у цяперашнім і будучым простым часе абвеснага ладу называецца **спражэннем**.

У залежнасці ад асабовых канчаткаў адрозніваюць дзеясловы I і II спражэння.

Лік	Асоба	I спражэнне	II спражэнне
Адзіночны	1-я	-у (-ю)	-у (-ю)
	2-я	-еш (-эш, -аш)	-іш (-ыш)
	3-я	-е (-э, -а)	-іць (-ыць)
Множны	1-я	-ём (-ем, -ом, -ам)	-ім (-ым)
	2-я	-еце (-яце, -аце)	-іце (-ыце)
	3-я	-уць (-юць)	-аць (-яць)

96. Прачытайце верш. Ужыванне якіх дзеясловаў дазволіла аўтару на-даць з'явам прыроды ўласцівасці жывых істот?

Дзяўчынка збірае кляновае лісце
У парку над ціхай самотнай ракой.
І песціцца неба ў вадзе, бы ў калысцы,
І вецер не хоча парушыць спакой^м.
Барвовае, жоўтае лісце, як мара,
Як быццам **агеньчык**, між пальцаў гарыць,
І крык журавоў над **туманным** абшарам,
Над паркам, над рэчкай тужліва звініць.
За дрэваў сцяною на вузкай **сцяжынцы**
Кастрычнік стаіць — златарогі алень,
Кляновае лісце збірае дзяўчынка,
А казку расказвае **восеньскі** дзень.

А. Данільчык.

Вызначце спражэнне ўжытых у вершы дзеясловаў.

- Назавіце арфаграмы ў выдзеленых словах.

Звярніце ўвагу!

Для вызначэння тыпу спражэння дзеяслова можна паставіць яго ў форму 3-й асобы множнага ліку. Калі дзеяслоў мае канчатак **-уць (-юць)**, то ён адносіцца да I спражэння (**нясуць, пальюць**), канчатак **-аць (-яць)** — да II спражэння (**гараць, сядзяць**).

Вызначыць тып спражэння дзеясловаў з ненаціскнымі канчаткамі можна па інфінітыве.

Да II спражэння адносяцца:

- дзеясловы, якія ў інфінітыве заканчваюцца на **-іць (-ыць)**, дзе **-і-** (**-ы-**) — суфікс (**ездзіць, марыць**), акрамя аднаскладовых дзеясловаў (**піць, мыць**) і ўтвораных ад іх (**дапіць, вымыць**);
- дзеясловы **ненавідзець, цярпець, вярцець, спаць, залежаць, належаць, гнаць, стаяць, баяцца**.

Астатнія дзеясловы належаць да I спражэння.

97. Прачытайце тэкст, ужываючы дзеясловы, што ў дужках, у форме 3-й асобы множнага ліку. У якім сказе сфармулявана асноўная думка тэксту?

У свеце нашу краіну (*ведаць*) па многіх таварах, што (*вырабляць*) у Беларусі.

У горадзе Жодзіна (*выпускаць*) самыя вялікія самазвалы ў свеце — яны (*магчы*) падняць за адзін раз больш за сто сланоў! Нашы самазвалы (*працаваць*) сёння амаль у пяцідзсяці краінах свету.

Трактары «Беларус», якія (*выпускаць*) на Мінскім трактарным заводзе, (*апрацоўваць*) зямлю, (*перавозіць*) грузы, (*чысціць*) дарогі і нават (*удзельнічаць*) у гонках. Кожны дзясяты^м трактар у свеце беларускі.

Беларускія смятану, малако, тварог, масла, сыры (*спажываць*) у дзясятках краін свету. У Беларусі (*вырабляць*) смачныя цукеркі, шакалад, зефір, мармелад. Турысты не (*пакідаць*) Беларусь без смачных сувеніраў (*Паводле Л. Мінкевіч*).

Выпішыце з тэксту абзац, у якім паведамляецца пра магчымасці беларускай сельскагаспадарчай тэхнікі. Вызначце спражэнне дзеясловаў.

Пісьмова праспрагайце па адным дзеяслове I і II спражэння.

Якія смачныя сувеніры вы параілі б набыць у Беларусі замежным гасцям? Чаму?

Калі канчатак дзеяслова ў форме 3-й асобы множнага ліку націскны (*жывуць, бяруць, кладуць*), то і ў іншых формах множнага ліку націск падае на канчатак. У форме 1-й асобы множнага ліку ўжываюцца націскныя канчаткі *-ом / -ём* (*жывём, бяром, кладзём*). У форме 2-й асобы множнага ліку ўжываюцца націскныя канчаткі *-аце / -яце* (*жывяце, бераце, кладзяце*).

Калі канчатак дзеяслова ў форме 3-й асобы множнага ліку ненаціскны (*ведаюць, малююць, гуляюць*), то і ў іншых формах множнага ліку націск падае на аснову: *ведаем, малюем, гуляем; ведаеце, малюеце, гуляеце*.

98. Пастаўце дзеясловы ў прапанаваную форму. Запішыце, абазначце канчаткі.

У з о р: (1-я ас. мн. л.) *вазіць* — (мы) *возім*; *везці* — (мы) *везём*.

1-я ас. мн. л. выпісваць, выпісаць; жыць, выжыць
 2-я ас. адз. л. адчыняць, адчыніць; выбіраць, выбраць
 2-я ас. мн. л. прыносіць, прынесці; раскладаць,
 раскласці
 3-я ас. адз. л. бялець, бяліць; сядзець, сесці

§ 18. Рознаспрагальныя дзеясловы

99. Прачытайце табліцу.

Асоба	Адз. лік	Мн. лік
1-я	<i>бяг<u>у</u></i>	<i>бяж<u>ым</u></i>
2-я	<i>бяж<u>ыш</u></i>	<i>беж<u>ыце</u></i>
3-я	<i>бяж<u>ыць</u></i>	<i>бяг<u>уць</u></i>

У якіх формах дзеяслоў *бегчы* мае канчаткі I спражэння? II спражэння?

Дзеясловы, якія маюць канчаткі розных тыпаў спражэння, называюцца **рознаспрагальнымі**. Да іх адносяцца дзеясловы *бегчы*, *есці*, *даць* і ўтвораныя ад іх дзеясловы *прыбегчы*, *паесці*, *перадаць* і інш.

100. Прачытайце табліцы.

Асоба	Адз. лік	Мн. лік
1-я	<i>е<u>м</u></i>	<i>ядз<u>ім</u></i> (<i>я<u>мо</u></i>)
2-я	<i>яс<u>і</u></i>	<i>яс<u>це</u></i>
3-я	<i>ес<u>ць</u></i>	<i>яд<u>уць</u></i>

Асоба	Адз. лік	Мн. лік
1-я	<i>да<u>м</u></i>	<i>дадз<u>ім</u></i> (<i>да<u>мо</u></i>)
2-я	<i>дас<u>і</u></i>	<i>дас<u>це</u></i>
3-я	<i>дас<u>ць</u></i>	<i>дад<u>уць</u></i>

Письмова праспрагайце дзеясловы *з'есці*, *аддаць*.